

Избеков Иоаким Дмитриевич – Уустаах

Оотуй уонна Тоотуй

(быһа тардыы)

Оотуйдаах Тоотуй – иккиэн эмдэй-сэмдэй улаатан эрэр, абыстаах-сэттэлээх уолаттар. Кинилэр дьаданы ыалтан иөрөөбүт буруйдаах буоланнар, торбос тириитэ ыстааннаахтар, сонноохтор. Тоотуй Өрүөстээх, Оотуй Чуккулаах диэн ынахтарын иккиэн, эр-биир чаастананнар уулаллар уонна аһаталлар. Кинилэр былыргылы туруорбах дьыбэ олороллор. Ол дьыэлэрэ илин диэкинэн ааннаах, уна, кэтэфириин өртүнэн иккилии түннүктээх. Уолаттар ол түннүктэрин иккилиини үллэстэн, алаады онорор лаппаакынан күннэтэ кырыатаан, дьыэлэрин иһин бадыа-бүдүө сырдаттылар.

Быйыл сэриилээх, айдааннаах дьыл үөскээтэ. Уолаттар аҕалара, Николай Аммосов, нэһилиэккэ ревком буолан, дьэтигэр биирдэ да таба олобот. Кинилэртэн арбаа, биир көстөөх сиргэ, абыс уонча киһилээх кыһыл этэрээтэ кэлэн олобор, оттон илин өртүлэригэр үрүн баандалар баар буолан эрэр сурахтара эрэ иһиллэр. Ол сурахтан куттанан, хас да ыал айан суолуттан тэскилээн, ыраах сис, алаас ыалларыгар көһүтэлээн биэрдилэр.

- Ийээ, кыһыл үчүгэй дуу, үрүн дуу? – уолаттар саамай билиилээх киһилэриттэн – ийэлэриттэн биирдэ ыйыттылар.

- Ким билэр, оокколорум, ол эрэри биһиэхэ, дьаданы дьонно, кыһыллар ордук буолуохтара ээ, - диэтэ ийэлэрэ Балбаара, алтан чаанньыгар уу кутан, уокка ууран биэрэн баран.

- Биһиги аҕабыт кыһыллары таптыыр буолан, кинилэргэ аһы-үөлү, арыыны, чохоону хомуйар буоллаҕа дии? Ийээ, бандьыттар кэллэхтэринэ биһигини өлөрүөхтэрэ дуу, хайдаҕый?

- Чэ-чэ, аргыыйын, мээһэ айдаарыман! Аны ыалдыт сырыттабына, ити курдук дии олоройоһугуй, сэринин, - диэтэ ийэлэрэ буойарды.

Уолаттар дьыэлэригэр хаһан да соло буолбаттар. Мас саа оностон букунуһаллар. Ол эрэри ону Оотуй сатаабат, үксүн убайа Тоотуй уһанар, ону көрөн Оотуй ымсыран кынастаһар. Ол олодохторуна мас иэччэхтээх, тири бүүрүһүннээх ааннара эмискэ аһыллан хаакыр гына түстэ.

Оҕолор көрө түспүтэрэ, арай нэһиликтэрин баайа Маҕалай Мөрүөн, хаар анныттан тахсыбыт курдук, кыһынны түн кырыатынан ыскайдаммытынан, бу киирэн кэллэ.

- Хайа, дьыэлээхтэр, хайдах-туох олоройут? Бу тойоммут Ньюкулай ханнаный? – диэн Мөрүөн Балбаараны кытта кэпсэппитинэн барда.

- Иллэрээ күнтэн дьиэтигэр кэлэ илик, икки ынахпыт сыһыгар сиэтэр оппут дьиэ таһыгар тамты бүтэн эрэр, - диэтэ Балбаара уонна чанньыгын уокка ууран сылыптытынан барда.

- Буолаамахтаамына, бу айдаан-куйдаан саҕана, ол эрээри сээкэйин бэлэмнэнэн да баран сылдыахтыа эбит. Аны билигин киһи хонон турдаҕына, хоннум диир күнэ-дьыла үөскээтэ. Хоту, бэс аҕатын ууһунан, сылдыар сурахтааҕа, - диэн баран Маҕалай дьэс алтан баралҕалаах киис мас хамсатын таһаарда, бобо тардыы сарыы саппыйатын хостонно, Балбаараҕа хамса быһаҕаһын бэристэ. Кинилэр иккиэн табахтаан ыскыттылар...

Кыһынны күн киэһэрдэ. Балбаара икки уолунаан, аҕалара Ньюкулайы кэтэхэ сатаан бараннар, кураанах лэппиэскэлээх чэй сыһа иһэн бүтүлэр, ол кэннэ ийэлэрэ, кэтэҕириин оронно тири тэллэххэ хах суорҕаны саба быраҕан, икки уолун атаҕар сытыартаан баран, утуйда.

Тоотуйдаах Оотуй уулара аанһа кэлбэтэ. Барыта им-һым, уу чуумпу, туох эрэ ыга баттаабытын курдук. Арай хотонноругар манган кунан оҕустарын кытта Өрүөстээх уонна Чукуулаах муннуларын тыаһа буугунаһаллар. Бу курдук балай эрэ сыппыттарын кэннэ, таһырдыа сатыы киһи атаҕын тыаһа чуучугураан кэллэ. Уолаттар, аҕаларын тыаһын билэн, үөрэ түстүлэр.

- Аҕабыт кэллэ. Ийээ, ийээ! – диэтэ Оотуй убайынааҕар арыый сытыы киһи быһыытынан.

Аҕалара сылайбыт, илистибит киһилии хааман киирэн, сарыы сонун, хара куобах бэргэхэтин аргый устан, титирик мас тастаах кыра чонойбут буор оһоҕор саба түһэн, иттбитинэн барда. Ийэлэрэ тура охсон, алтан чаанньыгын уокка сылыта уурда. Иллэрээ киэһэ тыһаҕас төбөтүн тобоҕун сиэбиттэрэ. Онтукаларыттан аҕаларыгар куйаха уурбуттарын Балбаара туой көһүйэҕэ уган, эмиэ уокка сылыта уурда. Онтон кини, үс атахтаах төгүрүк остуолун уот иннигэр аҕалан, аһын онно бэлэмнэнэн, Ньюкулайы сылаастык чэйдэттэ. Бу кэмнэ Тоотуйдаах Оотуй ойон тураннар, аҕаларыгар кэлэн, икки өттүгэр олордулар. Аҕалара били куйахатын сыһыттан уолаттарыгар иккилии-үстүүтэ ыстыры бэристэ, лэппиэскэтиттэн төрүт да сиэбэтэ, кини өтөр-өтөр көхсүн иһиттэн ыарахан ыараханлык тыыммахтаан ылла. Ийэлэрэ дьиэтин таһыгар ото, маһа суох буолтун кэпсээтэ.

- Мас баара буоллар биһи Оотуйдуун дьиэҕэ да киллэрэн мастыа этибит, таһырдыа тымныыта бэрт, - диэтэ Тоотуй кырдык-хордык.

- Дьиэҕэ буоллар мин, ити уна орон анныгар сытар чохороон сүгэнэн, мастаһыам этэ, - диэтэ Оотуй.

Ийэлээх аҕалара, кинилэргэ кыһаммакка, үрүн баандалар чугаһаабыттарын, онно-манна ревкомнары тутан өлөртөөн эрэллэрин туһунан ботугураһан кэпсэттилэр.

- Оннук буоллабына, түргэнник көһө охсуохха, сүгүн олордуохтара суоҕа, - диир Балбаара оргууй.

Онон кинилэр сарсын арҕаа кыһыл этэрээтин улаҕатыгар көһөр гына кэпсэттилэр. Бэйэлэрин манан кунаннарыгар эбии Балбаара убайа Силип Бүөтүрчээн оҕуһун уларсан, икки көлөнөн сарсын кизһэ арҕаа үс көстөөх дойду сиригэр көһүөх буолан утуйдулар. Хас эмэ түүн аанһа утуйбатах, сылайбыт-элэйбит киһи быһыытынан Ньюкулай оронугар сытаат, муннун тыаһа буккураан барда.

Тоотуйдаах Оотуй буоллахтарына, сарсын көһөр сурахтарын истэннэр, долгуйан утуйбатылар. Аара суолга төһө тоһоллорун, хайа ыалга киирэн итгэллэрин, саахардаах чэй иһэллэрин, ыаллар оҕолоро кинилэри, торбос танастаах дьону, баҕар күлүөхтэрин сөбүн уонна да атын бэйэлэрин кыһалҕаларын туһунан уолаттар сибигинэхэн кэпсэтэ сыттылар. Дьыллэрин иһэ улам барыйан, харанаран барда. Арай оһох иһиттэн дэн эмэ буола-буола, биирдии кыымнар үөлэһинэн өрө кыырайан тахсан, дьыэ иһин кылам гынан сырдатан ылаллар.

Таһырдыа тохсунһу ый сангата эмиэ ыыс-быдаан харанга туманынан бүрүллэн турда. Ыраах, ханна эрэ, хаппыт тиит мутуга тосту тонон улаханнык таһыргыыра иһиллэр.